

MEDI-CINIČNO STANJE: DIJAGNOZA BEZ TERAPIJE

(beleške o savremenosti:
nihilizam, tradicija, utopija)

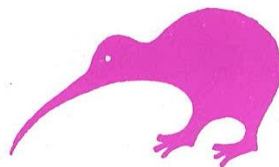
Vladimir Cvetković

1. Moderna ideologija i destrukcija smisla

Nihilistička ishodišta moderne krize (i/ili krize Moderne) koja svojom univerzalnom destruktivnošću dotiče i osvaja sve, pa i one najskrivenije dimenzije stvarnosti, uzrokovala je, između ostalog, tektonske pomeračaje u svetu oficijelnih i onih ideologija. Sasvim (ne)očekivano, one danas bivaju onemogućene u vaspostavljanju (ne)očekivano, one danas bivaju onemogućene u vaspostavljanju (ne)skrivenih apsolutističkih ambicija utemeljenja jednog stamenog »pogleda na svet« koji bi odolevao svim istorijskim menama i koji bi tako »prirodno« legitimisao povesni razlog vlastita postojanja (»samobitnosti«) određen kao promocija sigurnih aksioloških orijentira u neizvesnom i poročnom svetu vrednosnog Haosa i emocionalnog beznada nastalih ih raspada tradicionalnih tj. pred-modernih vrednota.

Istorijsko iscrpljivanje modernog ideološkog potencijala (kako onog vezanog uz parcijalne momente ne/ljudske zbilje, tako nadasve onog vezanog uz totalizujuću politički diskurs), rezultat je, između ostalog, eksplozivnog razvoja njihovih imanentnih suprotnosti (dakle, ne tek i zavodljivih »dijalektičkih protivrečnosti«) koje su, došavši do zenita, naprosto sagorele u grčevitoj borbi za afirmaciju sopstvenog Reda nasuprot svakom drugom koji to, navodno, per definitionem ne može biti. Pred našim očima došlo je do ekstaze ideoloških potencijala zahvaćenih strašću udvostručavanja — dizanja na n-ti stepen koje je napokon, da se opet poslužimo Bodrijarovom terminologijom, »ispraznilo prazninu« okrećući se oko sebe sve do gubitka smisla, odnosno produkcije »viška smisla«. Upravo u tome i jeste kvaka: moderni ideološki sukobi (pogotovo oni političke provenijancije) koji su do belog usijanja doveli (i još uvek dovode) individualne i kolektivne emocije (često u golemoj nesrazmjeri sa realnim interesima i potrebama aktera u modernom konstituisanom polju javnosti)¹ — danas nisu toliko izgubili na energiji toliko na apostrofiranom smislu. I dok je do juče svaki (ne)ideološki otklon od oktroisanog pravoverja (ukoliko nije bio ukalkulisan kao »taktička« — politikanska varijanta) smatran za neoprostivu jeres² — danas se kriterijumi za ideološko vrednovanje (za iznalaženja granica Dobra i Zla) praktički potpuno gube i na istorijskoj sceni, u ogoljenoj formi pseudobiološke volje za moć, prikazuje se moderna ideologija (odnosno njeni raznoliki modusi) kao puka samosvrha koja histerično juri (poput one od Hegela denuncirane naivne skeptičke svesti tumara amo-tamo) u potrazi za Subjektom (referentom) istorije koji bi mogao da afirmiše njeno postojanje i da obelodani novi Smisao postojanja.³ Moderna metafizika subjekta (ona koja uključuje i savremene preobražaje iz filozofije svesti u filozofiju jezika i najzad filozofiju komunikacije) doživljava svoje poslednje dane; ona je jednostavno postala neodrživa: »Niko danas nije u stanju da se postavi kao subjekt moći, subjekt znanja, subjekt istorije... Niko više ne prima na sebe ni tu neizmerenu ulogu koja je počela da se izvrće podsmehu sa svetom psihologije i građanske subjektivnosti, da bi danas nestala u providnosti i ravnodušnosti.«⁴ Tako se subjekt našao u »melodrami svog sopstvenog iščekavanja« o čemu jedan Dekret nije mogao ni da sanja kada je udario temelje moderne filozofije (a sa njom i politike) koja je tako gordo klicala: cogito ergo sum.

S druge strane, onaj stari, zapravo protomoderni judeohrišćanski smisao povesti, nakon svih razočaravajućih iskustava veka sofisticirane smrti i već cinično skrivenih pohote za moći i dobiti, danas je definitivno ostao bez cilja: destruiran spolja, istrošen i ruiniiran iznut-

MEDI-CINIČNO STANJE: DIJAGNOZA BEZ TERAPIJE / Vladimir Cvetković 438
MODAILI ČAROLIJA KODA / Žan Bodrijar 440

INTERVJU

OTREŽNJENJE ĆE DOĆI PREKASNO / razgovor sa Slobodanom Selenićem 444
ZIVIMO KAO DA SMO UKLETI / razgovor s Pavlom Ugrinovićem 446

FILOZOFIJA ARHITEKTURE (priredio: Petar Bojanić)

52 PEDESET DVA AFORIZMA / Žak Derida 449

KRAJ MODERNE, KRAJ PROJEKTA? / Dani Vatimo 451
RACIONALNOST RELATIVITETA POSTMODERNE / Džefri Benington 453
ŠTA JE NOVO U ARHITEKTURI / Džon Rajhman 456
NAVOĐENJA / Petar Bojanić 459

SVET

DRUGO PITANJE / En Biti 461
NEBESKI DITIRAMB / Julija Hartvig 464
POJAM ENTROPIJE NA OBLAI U MENPORTU / Peter Redgrouv 465

PANORAMA MLADE PROZE (priredio: Nenad Šaponja)

MJESEČARI / Isidora Bjelica 466
GOLIŠAVA DEDUKCIJA / Boris Vukosavić 467
ME, MYSELF AND J / Dejan Simonović 468
SADO-MAZOHISTIČKE USPOMENE / Miodrag Kajtez 469
PISMA OCU / Đorđe Jakov 470
GEOGRAF IDRISI I SINOVI / Goran Petrović 471
SLUČAJ GA / Marija Knežević 471
MILOŠ TEODOROV OBRENOVIĆ O SEBI / Mirjana Mitrović 472
IDILA / Narcis Agatić 472
SUZE N MOĆNOG PIA / Nina Rabrenović 473
SENKE (HODANJE PO MLEKU) / Zoran Pešić 474
ZMIJURINA VELIKIH OČIJU / Mirko Demić 475
ABŠALOMOVA SMRT / Miroslav Petelin 476
ZGRADA BROJ 55 / Milan M. Bogdanović 477
ODLOMAK IZ ROMANA / Srdan Valjarević 478
TAJ ŠTO JE SVUDA VIDEO KRF / Branko Stevanović 479
LONDON / Vladimir Đurić 479
KRAJ DANA, KRAJ MAJA, POČETAK VJETRA / Vule Žurić 481

KNJIŽEVNA BAŠTINA

ISTORIJA JEDNE RECEPCIJE: KAKO NI(SU) ČITALI KODERA IX / Sava Damjanov 482
GOST NIJE DOŠAO / Milivoj Nenin 485
ŠEST PISAMA MILANA ČURČINA SVETISLAVU STEFANOVIĆU 485

TUMAČENJA

KRILATI KORAK U POEZIJI II / Radomir Ivanović 487
KOMPJUTERSKA POEZIJA / Živan Živković 490
POSLE LETA I SNEGOVA / Milosav Mirković 493
GOVOR ULIKSA / Vladislava Gordić 494
DADAISTA VLADIMIR ILJIĆ / Zoltan Šebek 495

NOVA ČITANJA

POEZIJA KAO BOŽANSKA UTEHA / Zoran Đerić 497
PAVIĆ POD LUPOM / Dušica Potić 499
ZAR NE? / Nenad Grujičić 500
POSLEDNJI JUGOSLOVENSKI ROMAN / Jasmina Tešanović 501
DELIRIJUM SMSLOVA / Zoran Mandić 502

NOVA POEZIJA (priredio: Novica Tadić)

RUBON POOVOG »GAVRANA« / Kolja Mičević
ZABORAVLJENI PRIZORI / Ranko Risojević
DOK ZELENA KIŠA OKO NAŠE KUĆE PADA / Miloš Kordić
ROMA O BIJELOM MEDVJEDU I PUSTINJSKOJ LISICI / Branko Čučak
IZVEŠTAJ / Zdravko Krstanović
RUKOPIS / Nenad Grujičić
ODA RADOSTI / Nikola Guzijan
PSALAM / Rajko Lukač
U VISINU, U VISINU / Nebojša Devetak
ZIMZELEN I OLOVO / Anđelko Anušić
ZDRUZGANA SVIRALA / Predrag Bjelošević
TO SE VEĆ DOGODILO / Radomir Sovilj
MRTVAC NA SPRUDU / Dejan Gutalj

ra; obesmišljen je vlastitih pretpostavki i ishodišta. Stvar je toliko uznepredovala da pojedini savremeni autori više i ne govore o krizi savremenosti, već o njenoj katastrofi. Naime, tzv. kraj istorije prikazuje se kao »produkcija suvišnog smisla« a ne kao njegovo puko odsustvo. Reč je o istinskoj katastrofi smisla jer se bilo kom događaju, i to bez posledica, mogu pripisivati svi mogući uzroci a da njihov smer ostaje u suštini nevažan: on ništa ne nagoveštavaju, ništa ne odražavaju⁹ — oni su izvan smisla.

Prometejska vera u smisao istorije koji se umnom može pojmiti i objasniti — naprosto se istorijsila. Upisani »kod« nihilističke istorije pojmova, začete još davno pre hrišćanske nejезде (Sokrat), sada ostvaruje svoje (prave) krajnje? — svakako neočekivane ako ne i apsurdne) potencije. Na žalost, pompezno najavljivana Ničeova »velika politika« dvadesetog stoleća doživela je svoju istorijsku promociju ali samo u karikiranom, čak sablasnom izdanju. Nadčovek je »realizovan« tek kao totalitarni vođa; aristokratija duha (postala je dah gomile a volja za životom transformisala se u takvu »volju za moć« koja radikalno prekida sa samim životom.

Poznato neurotičko hiperubrzanje modernog života kao da je dostiglo tačku stalnog mirovanja. Naša stvarnost jeste ravnodušno iščekivanje kraja u potpunom mirovanju (Bodrijar). Rezultat: politika je izgubila svoj privilegovani društveni prostor (moderna društvenost se rasipa) i sada se parazitski nastoji prilagoditi diskursima koji su do juče sledili njene obrasce moći.

Sve su moderne i/ili savremene »velike politike« opterećene nekrofilijom. Da čitav problem dobije na ja-

bro voditi život, tj. živeti na moderan način: da se bude »u istoriji«, da se »istorijski bivstvuje!« — osnovni je cilj, ideja vodilja modernih ideologija koje se koncentrišu u rado rabljenom pojmu »duha vremena« što se spram vlastitog doba »odnosi u mjeri u kojoj znači svojevršno pravo sadašnjosti nasuprot tradiciji koja više nije delatna«.⁷

Moderni duh vremena, odnosno ideje koje ga formiraju i održavaju, »začet« je odavno — »naše« vreme je samo njegova kulminacija: trijumf, ali i nenadani poraz. A sve je počelo onda kada je apstraktni svet idejnih suština (Sokrat/Platon & Co.) pokrenuo lavinu moderne diskurzivnosti koja se, po svojoj prilici, najbolje da razotkriti u onoj poznatoj (antiherojskoj; »antigrčkoj« — Niče) teorijskoj vezi: Um = Vrlina = Sreća (Dobro). Iz date perspektive rada se nezasiťivi nagon za saznanjem koji život definitivno gura u onostrani svet »dobrih« ideja čije poznanje čini osnovu etički ispravnog, tj. moralnog života. Kako se taj svet suština neprestano izmešta, iskače iz svojih »prirodnih« ležišta i (ne)očekivano uleće u nove diskurzivne mreže, — njegovo praćenje, »otkrivanje« i »utemeljenje«, postaje osnovom ljudske egzistencije, ključno mesto konstituisanja društvenog. Otuda, nadolazeće osvajajuće »novo« ima se slediti ili propasti (mada se u etici praktikuje daleko pre moderne industrije oblačenja).

Biti moderan — taj implicitni a »nakaradni« impenetrativ vremena izluđivao je (možda doslovce i dokrajčio?) verovatno najgorožnijeg protivnika modernih ideja — Fridriha Ničea.⁸ Njegovo nezadovoljstvo modernim išlo je dotle da je tvrdio kako na kraju svake moderne ideje

¹ O sociološko-istorijskoj genezi toga problema vidi posebno — Jurgen Habermas: Javno mnjenje, Kultura, Beograd 1969, str. 32-37.

² Na praktičkom (etičkom) planu ona se odrazavala kao žapeći nesklad između obavezujuće »akseologije« i pragmatične »prakseologije«, jednostavnije: kao fatalno razilaženje vrednosti željenog cilja i sredstava za njegovu realizaciju.

³ U sada već »dobroj« — staroj — modernoj »klasi«, pokušano je sa većim brojem glumac au ulozu subjekta (demijurga) povesti, od »autonomnog građanina« liberalističkih frazeologija, do fašističke »nacije«, nacističke »rase«, socijalističke »klase« i drugih kolektivističkih kalupa za proizvodnju »istinite« ili »prave« istorije. Verovatno najveći intelektualni trud učinjen je u okviru marksističke tradicije (u njenim raznolikim izdanjima) po kojoj nije reč samo o tome da traženi subjekt društvenih promena »posедуje« realne interese vezane uz emancipacijsku promenu — on bi povrh toga morao biti nadavase i »vestan subjekt« — pun istorijskog pamćenja — »plus organizacija« koja artikulise date interese. Naravno, iza toga se, po nepisanom pravilu klasičnih borbi, stvara (ne)institucionalizovani sistem odnosa (moć) u kojem onda ostaje vrlo malo mesta za traženi/pronadani subjekt u vidu proletera (nezavisno od toga da li je reč o njima kao o individuumima ili kao klasi/partiji). Razume se, čitava priča, kao i one drugih, manje ili više suprotstavljenih ideoloških po-stava, temelji se na znanim prosvetiteljskim osnovama koje ne samo da postaju sumnjive u vremenu opšte delegitamacije, razbijenog totaliteta, okrnjenih suvereniteta i samodovoljnih autonomnih sfera društvenog bitka »postmoderne«, već se direktno proglašavaju lažnim ako ne i pogubnim po vlastiti predmet i cilj sagledanih iz perspektive sopstvenih želja.

⁴ Drugim rečima: »prošla su vremena grandioznih reušenja ai uskrnuća, igara smrtnosti i večnosti« a na njihovo mesto pristizu vremena »malih izlomljenih događaja, polaganih uništavanja, i odsada bez sutrašnjice«. Na delu je čudnovati oblik »transpolitike« obeležen promiskuitetom mreža, opštom providnosti i opsenosti društvenog u masama, politike u teroru, tela u gojaznosti, seksa u pornografiji, zavodjenja u ljubavi itd. Preobilje smisla razgolićuje svet inaugurirajući banalne strategije koje nisu ništa drugo do doživljavanje moderne utopije [ne i »rdave utopije«] odnosno njeno »rušenje u stvarno«. — Vidi Z. Bodrijar, op. cit., str. 20, 51 i dr.

⁶ Hegel je u tom pogledu bio radikalniji (u tome ga sledi i Niče) kada je tvrdio kako moderno doba nastaje odmah po raspadu antičkog (zapravo već u poznoj antici), čime je potpuno izjednačio hrišćanski s modernim duhom Vidi tekstove iz tzv. bernskog perioda u G.W.F.Hegel. Rani spisi, — V. Masleša, Sarajevo 1982, str. 76-173.

⁷ Vidi Karl Lowith: Od Hegela do Nietzschea, — Veselin Masleša, Sarajevo 1987, str. 207. O transformaciji sadržaja pojma duha vremena, od razumevanja drevnih vremena ka savremenijosti i perspektivi budućnosti, do vremenskog kretanja progresa uopšte, upor. — Ibid., [»Duh vremena i pitanje večnosti«], str. 207-219.

⁸ Sabrani i siguran najkonkizniji odraz takvog stava nalazi se u čuvenoj 5 one strane dobra i zla (Beograd, 1980). O Ničeovom nepoverenju prema modernim idejama vidi posebno str. 18, 54, 75, 111, 137, 142, 180, itd.

⁹ Naravno, ponovo je reč o dobro znanoj »okrotavosti« krivici, po kojoj se istina vezuje uz Dobro a ovo uz Korisno iz čega nastaje modernmi kalkulantški razum i njegova (super)pracionalnost.

¹⁰ Dakako, Moderna (ovde pojmijena kao Novi vek), teško se odvajala od svog tradicionalnog nasleđa. O tome nam svedoče ne samo aristokratske težnje građanske klase od njenog konstituisanja na ovamo, već i sam vrednosni horizont koji moderno doba preuzima a koji je bitno teološke prirode. Više o tome — Karl Lowith: Svjetska povijest ti događanja epasa. — A. Cesarec, Zagreb — Svitvetlost, Sarajevo 1990.

U VISINU, U VISINU

Nebojša Devetak

GLINA, 26. JUNA 1991.

U VISINU, U VISINU

Bože pravde, što sad skrivaš lice kad kosti u probuđenom bodu opet muče vaskrsle ubice pljučući im u zadušnu vodu.

Dokle je moguće ići u visinu bez strana da se ne pogleda iza sebe?
— Visoko, Visoko. Misao o sveobuhvatnosti uznosi...

Slušaj sad, sam se osvjedoči da još nisu utihnula zvona a nov nož je ustremljen u oči, u zjenice već klanih ikona.

Prati li te prah traga, oslonac da li je dovoljno pouzdan?
— Onaj koga vodi san, provjerena bol, dovoljno je žedan da će ispiti svaku tamnicu.

Bože pravde, zar smo grijeshili paleći zadušničke svijeće, praštajući krvi i čerećenja?

Smije li se zanemariti ljepota?
— Ljepota i ruglo dva su cvijeta istog korijena. Naizmjenično su majka i otac. Srećom nikad se ne zna kad će koji procvjetati.

Polomljene travke iscjeljenja više niko rani privit nece. Danas smo se, Bože, pričestili!

O poslu?
— Da budem iskren, ovo je posao u kom naglo krzlja svaka radost

lovoj »dinamičnosti«, moderna Povest više nema onaj herojski entuzijazam prosvetiteljstva iza sebe. Ideologije progresa i napretka — sama vera u povest (kao »poslednja religija« našeg doba), toliko su se profanisali i kompromitovali da ih više nikakav revolucionarni prelom ne može revitalizovati ili reafirmisati. Njihova »prirodnost« i teologija pokazali su se lažni, autoritarni i »neprijateljski« — u punom razlazu sa eshatološkim plashom koji ih je obavijao.

Upravo na ovom mestu neodoljivih ideoloških naloga u pseudonužnosti obogotvorenog »cilja povesti« nalazimo pojmovnu kopču — jedinstveno ishodište protivstavljenih ideoloških (metafizičkih) postava koje se ogleda u njihovoj posvemašnjoj vezanosti uz taj hrišćanski, u Novom veku bezmalo novotkriveni pojam — povest (istoriju) a koji se dalje vrednuje u odnosu spram pripisane (ne)modernosti — vrhunskog kriterija novovekovne zbilje.

Da je hrišćanstvo sobom donelo novu recepciju istorije, odnosno novu filozofiju istorije, — »vremenskog prostora« kojim vladaju izvesni zakoni čiji teleološki smisao valja dokučiti ljudskom slobodom, u to niko i ne sumnja, no upravo je moderno (u ovom slučaju — građansko) doba konstruisalo projekat Istorije (sa velikim I) po kojem se ona nadaje kao univerzalni »svetskoistorijski proces« — kao metafizika epohe čije potrebe za nas jesu dao naše prirode.⁶ Drugim rečima, mi »moramo« biti moderni! — u suprotnome delujemo protiv svoje »prirodne suštine«.

»Biti moderan!« (znači: sudelovati u povesti; raditi na ostvarenju njenog upisanog cilja/smisla; rečju — do-

stoji »želja za stadom« i zadovoljstvom gomile.⁹ Medutim, ukoliko se gomila jednostavno zameni izdvojenim (»autonomnim«) pojedincem koji egzistira (ili može da egzistira) »po strani« od svih spoljašnjih data — onako kako to pojedine postmodernističke spekulacije nagoveštavaju ili tvrde — utoliko je ekskluzivnost datih koncepcija (stvaranih, inače, upravo na Ničeovim aristokratskim temeljima), samo reminiscencija poznatih (i prezrenih) ideala koji se nastoje provući u novom ruhu.

Sledeći dalje Ničea, nužno se postavlja pitanje krećemo li se zaista u zatvorenom krugu Moderne (uđes večnog vraćanja istog) ili pak naša stvarnost ulazi u red onih famoznih »prelaznih perioda« (poput slavne renesanse) koji su uvek omeđeni aktuelnom pojmovnom zbiljom (nalaze se u identičnom refleksivnom ključu) ali za to znaju za njihova (vlastita) ograničenja, te kao takvi iščekuju ono Novo, sa strepnjom i uvek tinjajućom nadom? Tačan odgovor, razume se, u ovom trenutku nije nemoguće dati. Ipak, onu antropološki nepromenljivu nadu u bolje sutra (ona, valjda, nije samo modernistička floskula) podgrejava danas opšteprihvaćena spoznaja (sada je to već i opojmljeno »znanje«) da narcisoidna crta (pogotovo novovekovne) Moderne (koja uz kritičko razlikovanje spram sveg prethodnog u dobroj mери navino potencijuje vlastitu prošlost pojavljujući se kao nekakav sam »supstituit večnosti«),¹⁰ jeste ta koja uzrokuje fatalnom fiksacijom uz neopojmljeni Progres koji se onda nadaje kao božansko otelotvorenje smisla istorije — kao osnovni pokretač, iskon i ishodište modernog čoveka; stoga: razobličavanja iracionalnosti progresa prvi je korak ka toliko željenom modernom »osvešćenju«.

